

УДК 316.483

Павлюк М.М.

Архипенко Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Павлюк М.М., Архипенко Н.М. Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки. У статті описано загальні тенденції та специфічні особливості подружніх конфліктів. Розкрито сучасні підходи до вивчення подружніх конфліктів в умовах системних змін у суспільстві; з'ясовано ключову роль розширених сімейних стосунків; визначено найважливіші причини подружніх конфліктів виникають, а також конфліктів у сім'ї загалом; виявлено негативні емоційні наслідки у вигляді дискомфорту, стресів, депресій, які несуть в собі сімейні конфлікти.

Представлено аналіз механізму виникнення і розвитку подружніх конфліктів. Даються основні відомості про структурні теорії особистості, механізми психологічного захисту та їх роль у подружніх конфліктах. Розглядаються також конфлікти, причиною яких є дисгармонія в сімейних відносинах.

Зроблено висновок про те, що сутність подружніх конфліктів полягає в загостренні протиріч при неузгодженості поглядів, розбіжності мотивів поведінки подружжя. Зіткнення незбіжних поглядів та інтересів, цілей тощо, що проявляються в ситуації подружнього конфлікту.

Підкреслено, що в залежності від ступеня вирішення конфлікту, адекватності обраних способів його вирішення і мотивації можуть бути як руйнівні (деструктивні), так і творчі (конструктивні) наслідки розв'язання подружніх конфліктів.

Ключові слова: подружні конфлікти, сімейні стосунки, інтереси, причина, творчість.

Павлюк М.М., Архипенко Н.Н. Особливости супружеских конфликтов и их последствия. В статье описаны общие тенденции и специфические особенности супружеских конфликтов. Раскрыты современные подходы к изучению супружеских конфликтов в условиях системных изменений в обществе; выяснено ключевую роль расширенных семейных отношений; определены важнейшие причины супружеских конфликтов, а также конфликтов в семье в целом; выявлено негативные эмоциональные последствия конфликтов в виде дискомфорта, стрессов, депрессий, которые несут в себе семейные конфликты.

Представлен анализ механизма возникновения и развития супружеских конфликтов. Даются основные сведения о структурных теории личности, механизмы психологической защиты и их роль в супружеских конфликтах. Рассматриваются также конфликты, причиной которых является дисгармония в семейных отношениях.

Сделан вывод о том, что сущность супружеских конфликтов заключается в обострении противоречий при несогласованности взглядов, разногласия мотивов поведения супругов. Столкновение несовпадающих взглядов и интересов, целей и т.п., проявляются в ситуации супружеского конфликта.

Подчеркнуто, что в зависимости от степени решения конфликта, адекватности выбранных способов ее решения и мотивации могут быть как разрушительные (деструктивные), так и творческие (конструктивные) последствия решения подружних конфликтов.

Ключевые слова: супружеские конфликты, семейные отношения, интересы, причина, творчество.

Актуальність. В Україні на сучасному етапі розвитку конфлікти залишають не просто помітне місце, а зазвичай місце, яке відчутно впливає на історію розвитку сімейних та суспільних відносин

загалом. Тобто, можна казати про те, що стан сім'ї визначає рівень майбутнього українського суспільства.

За визначенням С.В. Кратохвіл [5], конфлікт – це біполярне явище (протистояння двох), що проявляє себе в активності сторін, спрямованих на подолання суперечностей. Учасники подружніх конфліктів часто не є протиборчими сторонами, що адекватно усвідомили свої цілі, скоріше вони жертви власних неусвідомлюваних особистісних особливостей і неправильного, що не відповідає реальності, бачення ситуації і самих себе. Сімейні конфлікти зазвичай пов'язані з прагненням людей задовольнити ті чи інші потреби або створити умови для їх задоволення без урахування інтересів партнера. Причин для цього багато. Це і різні погляди на сімейне життя, і нереалізовані очікування і потреби, грубість, зневажливе ставлення, подружня невірність, фінансові труднощі і т.д. Конфлікт, як правило, породжується не з однієї, а комплексом причин, серед яких є об'єктивні і суб'єктивні чинники. До останніх відносяться особистісні особливості подружжя, які стають предметом спеціального вивчення. Роль, яку приймають в сім'ї конфлікти, залежить від самої родини, уміння кожного з членів подружжя управляти собою, поступатися, йти на компроміс. Сім'я один з найважливіших інструментів соціалізації особистості, історичної трансляції культурних, етнічних, моральних цінностей. Таким чином, наше завдання полягає у виявленні причин сімейного конфлікту, знаходження способів профілактики конфлікту та їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міжособистісних конфліктів у такій специфічній сфері їх прояву, як сімейношлюбна взаємодія, досліджували С. Ковальов, Г. Кочарян, О. Кочарян, О. Маховіков, Г. Навайтис, Р. Річардсон та ін. Особливу групу становлять дослідження причин конфлікту, конфліктних стосунків та способів їх корекції (Н. Малярова, Т. Мішина, В. Сисенко, В. Столін та ін.). Незважаючи на достатню кількість досліджень в даній області, необхідно уточнити вплив індивідуально-психологічних особливостей на поведінку подружжя в конфлікті.

Мета статті: проаналізувати основні підходи до вивчення особливостей подружніх конфліктів та їх наслідків.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі з подружніх конфліктів виділяються дослідження, де конфлікти вивчаються з точки зору різних наук: демографії, медицини, педагогіки, загальної психології, соціології, соціальної психології, етнографії і тощо. Виходячи зі специфіки свого аспекту дослідження, автори з різним ступенем повноти описують причини подружніх конфліктів; їх класифікації; моделі розвитку, або способи вирішення; позитивні і негативні наслідки конфліктів; способи їх діагностики, корекції і профілактики [2; 3].

Що стосується психологічних досліджень подружніх конфліктів, то в них в якості об'єктів вивчення розглядаються самотні, майбутнє подружжя, молодята, подружжя «проблемних» сімей (конфліктні подружжя), подружжя що розлучаються, соматичні хворі з конфліктних сімей, а також члени сімей з девіантною поведінкою.

Як предмет дослідження зазвичай виступають особливості особистості конфліктуючих, характер їх взаємовідносин і взаємодій. У ряді робіт можна виявити порівняльний аналіз зазначених предметів дослідження в сім'ях подружжя невротиків, в так званих щасливих сім'ях і сім'ях, що розлучаються [5-10].

Відомо, що в основі конфліктної ситуації лежить суперечність. Рівень і глибина протиріччя дозволяють визначити ступінь розвитку конфлікту, виявити коло проблем, які служать джерелом виникнення конфліктів. Сім'я проходить в своєму розвитку ряд етапів, отже, можна припускати, що перехід з одного рівня розвитку на інший супроводжується появою критичних точок.

Протиріччя, що виникають в ці моменти в родині, визначають зміст конфліктів в даний період і відносяться до групи протиріч розвитку. Вони вимагають зміни основних базових характеристик партнерів. Крім названої групи, виділяють суперечності функціонування, вирішення яких не вимагає

якісної зміни структури особистості кожного члена сім'ї. Швидше вони вносять вклад в підтримку рівноваги і стабілізації сім'ї.

Аналіз суперечностей, що лежать в основі виникнення конфліктів, вимагає з'ясування змісту конфліктів. У той же час протиріччя визначає лише загальний напрямок змісту подружніх конфліктів. Конкретне його наповнення обумовлено характеристиками суб'єктів, своєрідністю процесу конфліктної взаємодії і конкретними умовами протікання. Зміст конфлікту детерміновано не одним, а всіма його структурними елементами.

Форма конфлікту також визначається цілою низкою чинників: причинами конфлікту, особливостями особистості членів сім'ї і тощо. Конфлікти можуть бути потенційними і реальними, внутрішніми і зовнішніми. Форма сімейного конфлікту залежить від конкретної конфліктної ситуації і ступеня її вирішення.

Розглянемо залежність форми конфлікту від особливостей особистості. Суб'єктів конфлікту можна розглядати або як дві сторони однієї цілісної системи, або як незалежні і самостійні системи. В рамках першого підходу виділяються внутрішньо особистісні і внутрішньо групові конфлікти (в тому числі і сімейні).

Другий підхід дозволяє досліджувати групу міжособистісних і міжгрупових конфліктів, конфлікти між окремою особистістю і групою, соціальним інститутом і суспільством в цілому. Сімейний конфлікт належить до другої категорії і є, перш за все, міжособистісним. Ступінь його відкритості і прояви визначається актуальністю існуючого протиріччя в сім'ї.

На даному етапі розвитку науки, вченим не вдалося виділити чітких критеріїв структури конфлікту, а це призводить до виникнення труднощів у дослідженні сімейного конфлікту. Проте, виділимо наступні структурні елементи подружніх конфліктів: члени сім'ї як суб'єкти конфлікту; конфліктна ситуація; конфліктна взаємодія як основний спосіб вирішення конфліктної ситуації; умови виникнення, протікання і завершення сімейного конфлікту.

Вивчення конфліктної взаємодії в динаміці дозволяє не тільки виявити найбільш характерні способи реагування і поведінки суб'єктів конфлікту, але і прогнозувати в майбутньому їх подальші дії.

Досліджуючи функції сімейного конфлікту, слід зазначити, що традиційно сімейні конфлікти розглядалися як негативне явище, що грає лише дестабілізуючу роль.

До негативних наслідків подружніх конфліктів відносять погіршення відносин, руйнування психологічного клімату в сім'ї, розпад сім'ї. Однак, відповідно до сучасного розуміння, конфлікт може грати і позитивну роль як засіб зняття загострення протиріч. При цьому значення має зміст дозволених протиріч.

У роботі Ю. В. Франчук [11] виділяються протиріччя функціонування і суперечності розвитку. Перші актуалізують стабілізуючу функцію конфлікту: члени подружжя прагнуть усвідомити існуючі розбіжності, знайти спільність у поглядах і позиціях. Друга функція – розвиваюча – актуалізується при адаптації сімейних партнерів до нового етапу відносин в родині, існуючої як динамічна система, що самоорганізується. Адаптація не завжди проходить безболісно і часто супроводжується вираженими конфліктами, які в даному випадку виконують роль механізму, стимулюючого розвиток сім'ї як групи.

Таким чином, в залежності від ступеня вирішення конфлікту, адекватності обраних способів його вирішення і мотивації можна виділяти не тільки руйнівну (деструктивну), але і творчу (конструктивну) функції конфлікту.

Отже, можна зробити висновок про те, що сутність подружніх конфліктів полягає в загостренні протиріч при неузгодженості поглядів, розбіжності мотивів поведінки подружжя. Зіткнення незбіжних поглядів та інтересів, цілей тощо, що проявляються в ситуації подружнього конфлікту.

Вивчення історії від конфліктної ситуації до конфліктної взаємодії дозволяє з'ясувати причини конфлікту, дослідження конфліктної ситуації після конфліктної взаємодії – ступінь вирішення конфлікту, усунення існуючого протиріччя і зміни в позиціях учасників конфлікту [4].

Підбивши підсумок аналізу окремих теоретичних аспектів психології сімейних відносин і конфліктології, сформулюємо необхідні нам поняття і охарактеризуємо їх специфіку.

Ситуацію подружніх конфліктів можна розглядати як обмежений просторовими, тимчасовими, інформаційними рамками фрагмент життєвого процесу, що представляє собою сукупність суперечливих умов і обставин, пов'язаних зі значущими подіями сім'ї, несумісними особистісними характеристиками і поведінкою дійових осіб, а також напруженими міжособистісними відносинами. Ситуація подружнього конфлікту характеризується особливим змістом, формою, структурою і динамікою. Зміст представлено несумісністю цілей, намірів і цінностей членів сім'ї; напругою, ворожими почуттями; незрозумінням. Форма – відкритим або прихованим проявом ворожих почуттів по відношенню один до одного, прагненням придушити суперника, вигнати його або піти самому. Структура – учасниками зіткнення; відповідними умовами, тобто. ситуацією і конфліктною взаємодією як основним способом вирішення конфліктної ситуації в сім'ї. Динаміку ситуації сімейного конфлікту можна представити як чергування етапів розгортання об'єктивної ситуації.

Сімейний конфлікт впливає, перш за все, з особливостей взаємодії між подружжям. Подружнє спілкування є, по своїй суті, різновидом міжособистісного взаємодії. У даній статті, кажучи про подружній конфлікт, перш за все, який представляє собою змістовну сторону взаємин подружжя і в якому акцентовано на незадоволеність шлюбом. Він проявляється у вигляді неузгодженості поглядів, потреб, мотивів і вчинків шлюбних партнерів. У таких випадках подружжя пристосовуються один до одного і це пристосування носить зтяжний характер [1].

Тривалість протікання подружніх конфліктів залежить від змісту протиріч, що лежать в його основі, а також функцій, виконуваних ними. Однак при цьому відзначимо, що аналіз протиріч, що лежать в основі виникнення конфліктів, визначає лише загальний напрямок змісту подружніх конфліктів. Конкретне його наповнення обумовлено характеристиками суб'єктів, своєрідністю процесу конфліктної взаємодії і конкретними умовами його протікання.

Зміст подружніх конфліктів детерміновано не одним, а багатьма його структурними компонентами: психологічними особливостями суб'єктів конфлікту, причинами виникнення конфлікту, специфікою конфліктної ситуації, особливостями конфліктної взаємодії, умовами виникнення, протікання і завершення конфлікту.

Подружні конфлікти нерідко важко розпізнавати, оскільки видимі його «симптоми» не так виявляють, скільки нерідко приховують справжні його причини. Внаслідок цього він призводить до тривалої напруженості відносин всередині сім'ї, відволікає увагу від нагальних проблем, руйнує вироблені роками форми співпраці, взаємодопомоги, підтримки, веде до деструктивних взаємин. Виходячи зі сказаного, подружній конфлікт розглядається нами як протиріччя між подружжям, що супроводжується негативними емоціями і діями, спрямованими на послаблення позицій один одного.

Конфлікт висловлює змістовну сторону взаємин між подружжям, а однією з ланок механізму його утворення виступає дезадаптація, що розуміється як соціально-психологічне явище, при якому захисно-пристосувальна реакція приймає зтяжний характер. Саме зтяжний характер конфлікту нерідко спостерігаються в нормально функціонуючих сім'ях. Це дозволяє назвати дані реакції дезадаптивними, які стають «нав'язливим супутником» подружніх відносин, без об'єктивних причин поширюються на різні сфери шлюбу і в особливо гострих випадках роблять спільне існування неможливим. При цьому, перш за все, руйнується гармонія взаємовідносин, яка в нормально функціонуючій сім'ї виконує функцію позитивного фактору, керуючого сімейними відносинами.

Таким чином, подружній конфлікт – це форма вираження дезадаптивної поведінки подружжя, в основі якого лежать різні типи реакцій. Розглянемо деякі з них.

Дезадаптивні реакції типу «грюкнути дверима» є деструктивними, оскільки містять установку на розрив відносин. Подібний розрив може виражатися в категоричному судженні про неможливість подальших відносин, образливих і таких, що принижують висловлювання з метою завдати болю, що

містять фрази для звинувачення в приховуваних «гріхах» і тощо. У всіх ситуаціях категоричне переривання відносин свідчить не стільки про наступальний характер або впевненість ініціатора розлучення, скільки про непереносимість хворобливих переживань. Саме тому подібні ситуації відрізняються як різкістю, так і небагатослівністю. Разом з тим, дана ситуація нерідко має продовження, її учасники готові після закінчення часу до продовження діалогу [7].

Конфліктна ситуація нерідко вирішується за формулою «розлучимося друзями». Така формула припинення відносин зовні носить «цивільний характер», а аргументом нерідко є фраза «ми ж інтелігентні люди». Разом з тим, спостерігається холодність, стриманість, контрольованість відносин, що свідчить, про відсутність емоційної залежності один від одного і про початкову слабкість виниклих відносин, в основі яких може лежати діловий інтерес.

Досить типовою деструктивною реакцією можна назвати бажання «відплатити по заслугах». У цьому виді відносин характерна не тільки особиста злопам'ятність одного з подружжя, а і ймовірна тривалість періоду травмуючих стосунків, в ході яких утворився потужний заряд зовнішньо-обвинувальних емоцій. Дана реакція свідчить про не випадковість розриву і про конфлікт, що давно набирає силу [4].

У подружніх конфліктах, що призводять до розлучення, нерідко виникає реакція типу «покарати гривнею». Подібні дії вимагають з одного боку конфлікту значних зусиль і навіть матеріальних витрат на судові позови. Рішучість дій пояснюється тим, що, ймовірно, матеріальна мотивація значно домінувала в подружніх стосунках і вийшла як найбільш природна форма захисної реакції сторони чоловіка / дружини.

Нарешті, дезадаптивний розрив в подружніх стосунках може приймати форму «приниження заради болю», тобто спроб фактично позбавити іншу сторону батьківських прав [12]. Психологічним підґрунтям подібної розв'язки, можливо, є спрямованість одного з подружжя на дитину, а іншим відносинам в сім'ї відводилося другорядне місце. Додатковим поясненням може бути впевненість в батьківських почуттях іншої сторони конфлікту і використання дитини як «живого знаряддя» подружньої помсти. Крім цього присвоєння права на дитину може бути формою інтуїтивного бажання повернути чоловіка / дружини, оскільки дитина символізує щасливий подружній союз.

Ситуація припинення відносин насправді є серією епізодів сімейного неблагополуччя, що об'єднуються в стадії розпаду сім'ї: емоційна, фізична, пробна, юридична, психологічна [8]. Емоційна стадія розпаду сім'ї виникає раніше за інші і носить дифузний характер, пронизуючи інші епізоди неблагополучного життя. Таке явище не випадкове, оскільки емоції як особливі реакції, що представляють собою спектр переживань за шкалою «добре - погано», функціонують у вигляді особливо чутливого індикатора міжособистісного благополуччя в родині.

Фізична стадія проявляється в поділі особистого простору подружжя і може виражатися навіть у веденні роздільного господарства. Така стадія нерідко носить зтяжний характер і з урахуванням реальних побутових можливостей може тривати невизначено довго.

Пробна стадія являє собою спробу подружжя деякий час жити окремо для випробування і вирішення проблеми. У багатьох випадках смуга сімейних негараздів завершується юридичним розлученням, хоча досвід негативних переживань невдалого сімейного життя може тривати і припиниться лише з настанням психологічного розлучення, коли важкі переживання забуті, психологічні травми зцілені, а прийняті життєві рішення повністю задовольняють індивідуальні потреби.

Розглянуті стадії дозволяють уявити ситуацію розлучення як багатоплановий процес, що триває в часі, і виходить за межі юридичного рішення. У сім'ї після розлучення створюється специфічна система відносин, формуються зразки поведінки, що представляють нерідко альтернативу цінностям і нормам, на яких ґрунтується інститут.

Не завжди розлучення – деструктивне явище для сім'ї: чимало життєвих ситуацій, коли в разі розлучення поліпшується атмосфера в сім'ї, змінюються на краще умови формування особистості дитини, припиняються негативні впливи на членів сім'ї подружніх конфліктів і тощо. Але в більшості випадків розпад сім'ї, перехід її в статус «неповної» надає травмуючий вплив на членів, що залишає цілий комплекс несприятливих наслідків.

В.А. Сисенко [9], автор досліджень з проблем стійкості сім'ї та подружніх конфліктів, в результаті аналізу наслідків розлучень зробив такі висновки:

а) велика частина розлучених чоловіків і жінок не мають можливості (бажання) вступити в повторний шлюб, а значна частина розлучених жінок, які мають дітей, зовсім не вступає в повторний шлюб;

б) можливості дітонародження розлучених жінок залишаються нереалізованими, що вкрай негативно впливає на процеси розширення відтворення населення;

в) внаслідок розлучень збільшується чисельність неповних сімей, в яких дитина виховується одним із батьків;

г) зростання сирітства при живому батькові збільшує ймовірність відхилень у поведінці серед підлітків, негативно впливає на їх успішність;

д) розлучення створює травмуючі ситуації, здатні викликати нервово-психічні розлади як у батьків, так і у дітей. До них, перш за все, відноситься психічний і навіть фізичний стан жінки-матері. І це зрозуміло, бо розлучення є для багатьох жінок (які особливо залишилися з дітьми) одним з найсильніших потрясінь у житті і, як відзначають дослідники, часто веде до виникнення психологічного синдрому (стан неспокою, невпевненості, страху, втрати рівноваги тощо). У стані горя і сорому мати нерідко у всьому звинувачує батька, виховує у дітей почуття ненависті і зла до нього, яке обертається потім не тільки проти батька, а й проти інших дорослих.

Висновки. Таким чином, виділені типи подружніх конфліктів дають змогу не лише класифікувати дезадаптивну поведінку, а й зрозуміти приховані психологічні причини руйнування сім'ї. Ситуація припинення відносин насправді є серією епізодів сімейного неблагополуччя, що об'єднуються в стадії розпаду сім'ї: емоційна, фізична, пробна, юридична, психологічна. Дані стадії дозволяють уявити ситуацію розлучення як багатоплановий процес, що триває в часі, і виходить за межі юридичного рішення. У сім'ї після розлучення створюється специфічна система відносин, формуються зразки поведінки, що потребують постійного вивчення та кваліфікованої психологічної допомоги.

Список використаних джерел

1. Бондаровська, В. Стадії розвитку сім'ї. Види сімейних конфліктів. // Психологічна допомога сім'ї / Упоряд. Т. Гончаренко. – К: П86 Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2015. – С. 12 – 15.
2. Буленко Т. В. Соціально- психологічні основи функціонування сучасної сім'ї / Т. В. Буленко. – Київ, 2005. – С.52-53.
3. Котлова Л. О. Проблема конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації / Л. О. Котлова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. - 2014. - Вип. 41. - С. 391-396
4. Кравченко А. В. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя / А. В. Кравченко, Н. Т. Тверезовська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. – 2015. – Вип. 220. – С. 253-258.
5. Кратохвил С. В. Психотерапія сімейно-сексуальних дисгармоній / С. В. Кратохвил. – М., 2000. – 322 с.
6. Криченко Е. В. Психологические аспекты качества семейно – брачных отношений / Е. В. Криченко, В. А. Терехин // Прикладная психология. – 2016. - № 5. – С. 63 – 74.
7. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : Навчальний посібник / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К. : ВД «Професіонал», 2016. – С. 206 – 212.

8. Навайтис Г. Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М. : Московский психолого социальный институт ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1999. – С. 3 – 14
9. Сысенко В. А. Разводы: динамика, мотивы, последствия / В. А. Сысенко // Социологические исследования.– 2010.– № 2.– С. 32–40
10. Федоренко Р. П. Психология молодой семьи и семейная кризис: Моногр.– Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007.– 168 с.
11. Франчук Ю. В. Особенности психопрофилактической работы с молодыми семьями офицеров-прикордонников подчас социально-психологической адаптации / Ю. В. Франчук // Сборник научных работ Национальной академии Государственной прикордонной службы Украины. Серия : Педагогические та психологические науки. – 2014. – № 2. – С. 364-370.
12. Франчук Ю. В. Особенности социально-психологической адаптации молодых семей офицеров-прикордонников : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 / М.Ю. Викторівна. – Хмельницкий, 2012. – 203 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bondarovska, V. StadIyi rozvitku slm Yi. Vidi slmeynih konflktlv. // Psihologichna dopomoga slm Yi / Uporyad. T. Goncharenko. – K: P86 Vid. dlm «Shkl. svlt» : Vid. L. Galltsina, 2015. – S. 12 – 15.
2. Bulenko T. V. Sotsialno- psihologichni osnovi funktsionuvannya suchasnoyi slm'Yi / T. V. Bulenko. – KiYiv, 2005. – S.52-53.
3. Kotlova L. O. Problema konflktnosti v molodly slm'Yi v perlod pervinnoyi adaptatsiyi / L. O. Kotlova // Naukovl zapiski Vlnnitskogo derzhavnogo pedagogichnogo unversitetu Imeni Mihayla Kotsyubinskogo. Serlya : Pedagogika I psihologiya. - 2014. - Vip. 41. - S. 391-396
4. Kravchenko A. V. Viniknennya I poperedzhennya konflktlv u molodogo podruzhzhya / A. V. Kravchenko, N. T. Tverezovska // Naukoviy vlsnik Natslalnogo unversitetu bloresurslv I prirodokoristuvannya UkraYini. Serlya : Pedagogika, psihologiya, fllosofiya. – 2015. – Vip. 220. – S. 253-258.
5. Kratochvil S. V. Psihoterapiya semeyno-seksualnyih disgarmoniy / S. V. Kratochvil. – M., 2000. – 322 s.
6. Krichenko E. V. Psihologicheskie aspektyi kachestva semeyno – brachnyih otnosheniy / E. V. Krichenko, V. A. Terehin // Prikladnaya psihologiya. – 2016. - # 5. – S. 63 – 74.
7. Lozhkin G. V. Psihologiya konflktu : teoriya I suchasna praktika : Navchalniy poslbnik / G. V. Lozhkin, N. I. Pov'yakel. – K. : VD «Profesional», 2016. – S. 206 – 212.
8. Navaytis G. Semya v psihologicheskoy konsultatsii / G. Navaytis. – M. : Moskovskiy psihologo sotsialniy institut ; Voronezh : NPO «MODEK», 1999. – S. 3 – 14
9. Syisenko V. A. Razvodyi: dinamika, motivyi, posledstviya / V. A. Syisenko // Sotsiologicheskie issledovaniya.– 2010.– # 2.– S. 32–40
10. Fedorenko R. P. Psihologiya molodoyi slm'Yi I slmeyna kriza: Monogr.– Lutsk: RVV «Vezha» Volin. derzh. un-tu Im. Lesl UkraYinki, 2007.– 168 s.
11. Franchuk Yu. V. Osoblivostl psihoproflaktichnoyi roboti z molodimi slm'yami ofltserlv-prikordonniklv pld chas sotsialno-psihologichnoyi adaptatsiyi / Yu. V. Franchuk // Zblrnik naukovih prats Natslalnnoyi akademiYi Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi UkraYini. Serlya : Pedagogichni ta psihologichni nauki. – 2014. – # 2. – S. 364-370.
12. Franchuk Yu. V. Osoblivostl sotsialno-psihologichnoyi adaptatsiyi molodih slmey ofltserlv-prikordonniklv : dis. ... kandidata psihol. nauk : 19.00.09 / M.Yu. Viktorivna. – Hmelniyskiy, 2012. – 203 s.

Відомості про автора:

Павлюк Марія Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології МАУП, м. Київ, Україна

Архипенко Н.М., магістр психології МАУП, м. Київ, Україна

Pavliuk, Mariia Mykhaylivna, Ph.D of Psychology, Associate Professor, of the Department Psychology, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine

Arhipenko, N.M., Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine

E-mail: Psycholprof@gmail.com

E-mail: arhipenko1976@gmail.com